

Tervezésünket azonban lényeges módon befolyásolta az időközben egybegyűjtött anyag terjedelme és a pályázaton a kiadásra ítélt pénz nagysága. Végül abban egyeztünk meg, hogy csak a novellákat (összesen huszonnolcat) és az *Isola Bella* című regényét tesszük közzé – így is túllépve a terjedelmet megszabó kereteket, és adjuk a *Nyári délelőtt* címet a könyvnek az első – mondjuk így – „vajdasági” elbeszélésétől kölcsönözve, s azért, mert ez lényegét tekintve programírása is.

Igyekezünk a szövegeket a mai filológiai elvárások szerint gondolni, a korabeli, igen alacsony publikációs igények hanyagságait kijavítani, megtisztítani az egykori s az azóta megjelent kiadások örökölte sajtóhibáktól. Utószóval, jegyzetekkel láttuk el a kiadást, az idegen nyelvű mondatokat és szövegrészeket magyar nyelven is tolmácsoltuk, s az *Isola Bella* keletkezéstörténetéhez szolgáltatva adalékot, függelékben adjuk *Sorrentói napló* című szövegét, az *Isola Bella* őscsíráját. A szövegeket Toldi Éva gondozta, a gyűjtés és jegyzetelés munkáját én végeztem.

BORI Imre

HERCEG JÁNOS: RÉGI DOLGAINKRÓL

Nem véletlenül alakult úgy, hogy Szenteleky Kornél összegyűjtött művei után rögtön Herceg János *Régi dolgainkról* című esszékötetét mutathatjuk be. A Mester után most követői közül a legjelesebből lesz szó, akinek egész gazdag, 1926-tól máig szüntelenül változó és gyarapodó életműve a Szenteleky eszméihez való hűség jegyében alakult. Nem kivétel most megjelent kötete sem, ennek alátámasztására, azt hiszem, előjáróban elég, ha csak egyik cikluscímét idézem: *Táj és irodalom*.

Idegen nyelvű köteteit is ideszámítva ez Herceg Jánosnak éppen a negyvenedik könyve. Regényeinek és elbeszéléseinek sorában már az ötvenes évektől kezdődően feltűnnek azok a könyvek, amelyeket krónikákként, esszékként, helytörténeti emlékeként jelölt meg a szerző. A hetvenes évek óta pedig e naplószerű följegyzések valósággal főmű-fajává váltak az írónak. Ezek között is jelentős helye van a *Régi dolgainknak*, amelyben a Vajdaság, s abban is elsősorban Zombor sokszínű képét rajzolta meg történelmi keresztmetszetében. Megtudhatjuk, hogyan lett várossá Zombor, milyen volt a megyeszékhely élete, kik határozták meg szellemi légkörét. Emlékezetünkbe idézhetjük, hogy zombori volt az aradi vértanú Schweidel József, ott született és élt a gnosztikus filozófiai irányzat apostola, Schmitt Jenő Henrik, valamint a szecessziós festő, Juhász Árpád, aki a gödöllői művésztelepen is járt, és ott született a mindannyiunk számára ismert nyelvészprofesszor, Bárczi Géza is. A híres zomboriakat eleveníti meg Herceg János, mintegy emlékeztetve, hogy a jelentős polgári osztály mellett az értelmiségi réteg is fontos szerepet játszott a kor szellemi arculatának alakításában.

Külön kell szólnunk a *Kisebbségben* című fejezetről. Herceg János, akinek a helytörténeti vonatkozású munkáit dokumentumértéke miatt forrásként használják az itteni kutatók, ezúttal a szemtanú hitelességével beszél a két világháború közötti művelődési életéről, a sajtó helyzetéről, a műkedvelésről. Engedjék meg, hogy egyik írásának néhány sorát idézzem: „A január hatodiki diktatúra kimondta: a sajtó szabad. Aztán hatvan paragrafus sorolta fel a korlátozásokat s az előzetes cenzúrát, úgyhogy a rendszer bármikor elköszönhette az újságokat. Ezzel a joggal gyakran élt is. Harmadszori elközbzás után a lap megszűnt. Ilyenkor új címmel jelenhetett meg. Jellemző volt a harmincas években a *Jež – Sün – Sün* – című belgrádi satirikus hetilap esete, amely a betiltás után *Ošišani Jež* – Meg-

nyírt Sün – címmel indult meg újra, amin az egész ország nevetett. A vajdasági magyar lapokra árgus szemmel nézett a rendszer nem egy helyi szerve . . . A négy magyar napilapból hármát többszöri elkobzás után betiltottak, úgyhogy csak új címekkel indulhattak újra. A szabadkai *Bácsmegyei Napló*ból *Napló* lett, az újvidéki *Délbácskából Reggeli Újság*, a zombori *Friss Újság*ból *Reggeli Hírek*.”

Eddig az idézet, amelyből talán kiviláglik Herceg János attitűdje, frői-emberi magatartása, hogy még a legkilátástalanabb helyzetekben sem csüggedten, rezignáltan beszél, hanem derűsen. Esszéi *magatartásmintát* szolgáltatnak számunkra, s mi azt olvassuk ki belőle, hogy ha akkor volt, talán most is van remény az itt maradásra.

TOLDI Éva

SZELI ISTVÁN: A PEREMKULTÚRA ÉLETTANA

Szeli István régebbi és új tanulmányokat tartalmazó kötete *összegező* munka. Egyrésztől összegezi a szerző több évtized óta tartó fáradhatatlan munkálkodását kultúránk megkülönböztetett értékeinek és szellemi hagyományaink sajátos világának feltárásán, másrészt pedig szintetizálja azt a XVIII. századtól napjainkig felhalmozódott nagy szellemi tapasztalatanyagot és irodalomtörténeti adathalmazt, amelyre ma a „nemzetiségi”, a „kisebbségi” művelődéstudomány több szerepet betöltő, fontos építményét lehetne felhúzni, ha nem hatnának oly erőteljesen éppen most a szellemi és civilizációs „erőzói” – ez is Szeli István szava – e világon és örödien pusztító erői.

A kötet három fejezete közül az első, a *Történelmi mélyhátér* – alcímében *Örökléstan* – Vajdaság XVIII. századi kultúrájának modelljét, a szerb és a magyar felvilágosodás aszimmetrikus kölcsönösségét és Herder itteni utóéletét, a második, a *Középhátér* – alcím szerint *Az ozmózis folyamatai* – Székács József szerb népköltészeti fordításkötetének vizsgálatával a korabeli magyar irodalom, a Tragédia délszláv képének leírásával pedig a (korabeli) szerb irodalom befogadói nyitottságát mutatja be a modern összehasonlító irodalomtudomány eszköztárával, míg a harmadik fejezet, az *Előtér* című – alcímében *Pusztuló bioszféra* – a jelenbe lépve, romlást és katasztrófát előrejelezve írja le a kisebbségből nemzetiségibe, majd – úgy látszik – „életvilágában” ismét kisebbségibe „átfejlődő” irodalom és kultúra történeti meg elméleti realitásait. Ez utóbbi fejezetben olvasható még két, a könyvkritika határait messze túlhaladó bírálat Jung Károly költészetéről és Kalapis Zoltán *Betűk és képek* című könyvéről. Ezekben, mint a kötet minden tanulmányában, a mértéktartó filológust, a történelem és a jelen felett mélyen elgondolkodó tudóst ismerhetjük meg, aki tisztán látja maga előtt a múlt és a jelen, az örökség és a ma összetartozását, miként a népek kultúrájának együttélési lehetőségeit is.

Szeli István új kötetében a jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalom és művelődés évszázadait, vagyis élettörténetét (és „élettanát”) világitotta át. Egy olyan „regény” *A peremkultúra élettana*, amely még nem fejeződött ugyan be, de hősének – e vidék magyar művelődésének – közeli romlását – „erőzóját” – az amúgy is mindig ellenséges politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok egyre határozottabban jelzik. A könyv azon (várhatóan) kevesek számára, akik ennek a térségnek több évszázados irodalmi, művelődési és emberi drámákat is felsorakoztató múltját kívánják (majd, talán) kutatni, nélkülözhetetlen történeti és szellemi „útvezető” lesz.

BÁNYAI János